

Unde fugim de acasă? Hărți identitare în romanul lui Bogdan Suceavă, Avalon. Secretele emigranților fericiți

Lect. univ. dr. MĂDĂLINA IONESCU
Universitatea Ovidius din Constanța

Abstract: *The concept of “home” can be redefined and reconstructed through the lens of migration literature, which focuses on the experiences of individuals in foreign settings. The contemporary focus on space in world literature prompts a reassessment of home culture, going beyond its conventional geographical and stereotypical definitions. It develops into a concept of a relationship shown on a multinodal map, amplifying its cultural and symbolic weight. This article examines Bogdan Suceava’s novel, Avalon, The Secret of Happy Emigrants, analyzing how social, economic, and ideological factors redefine the center-periphery relationship.*

Keywords: *identity, migration, centre-periphery, home mapping, post-communist Romanian novel*

1. Acasă, printre străini

În filmul din 2002 al lui Cristian Mungiu, *Occident*, există o scenă care proiectează o dimensiune particulară de înțelegere a tranziției postcomuniste. Prin agenția matrimonială, cu oferte tentante pentru toți doritorii de partide bune – „au și doctori și americani” remarcă o „pretendentă” –, mama Mihaelei îi stabilește fetei o întâlnire cu un partener italian. Dincolo de prejudecățile pe care familia Mihaelei trebuie să le depășească rapid (aparitia exotică a lui Luigi contravine imaginii pe care cultura tradițională românească o fetișizează cu privire la occidental), scena este imediat absorbită de o serie de practici autocoloniale: la masă se vorbește limba italiană, sunt servite mâncăruri italienești, iar întâlnirea este acompaniată în surdina de melodia italienească, desigur, „O sole mio”. Toate acestea în sufrageria de design autohton, sufocată de bibelouri și milieuri, cu aerul mereu proaspăt al unor vremuri trecute deja în istorie.

Recuperarea simbolurilor culturale ale oaspetelui nu presupune și o autentică internalizare a valorilor occidentale. Acestea sunt înregistrate într-o regie naivă, drenată de orice asumare a ideologiei vestice. Integrarea simbolurilor culturale străine în ceremonialul de seducție al ospetiei autohtone se realizează într-o manieră ironic-burlescă. Acest tip de valorificare ține mai curând de încercările de a ameliora complexul propriei marginalități instalat în identitatea noastră. Pentru Claudiu Turcuș, astfel de reprezentări cinematografice ale Estului postcomunist presupun și un act de histrionism. Așteptările occidentale impun un anume deghizaj estetic, fapt în măsură să ridice stereotipiile culturale la rangul simbolurilor convenționale, făcându-le

ușor recognoscibile și asigurându-le condiția „vandabilității” pe piețele occidentale [1].

Cu filmul său, Cristian Mungiu face din mirajul Occidentului salvator sau „fuga către Vest” o temă sinonimă cu libertatea, civilizația sau promisiunea unui trai mai bun. Într-o manieră relativ similară, așa cum vom vedea în continuare, literatura română postdecembristă își articulează un discurs care vizează contactele dintre Estul tarat încă de ideologiile comuniste și Occidentul marii eliberări. Hărțile identitare recuperate astfel din interferențele celor două mari culturi sunt în măsură să rescrie datele unei conștiințe românești în perioada tranziției postcomuniste. Tema migrației oferă o imagine particulară a identității românești care își reglează punctul focal între un *aici* și un *dincolo*, între poli culturali în măsură să ne arate că granițe lumii au o permeabilitate sporită, sunt fluide, leagă mai degrabă decât desparte culturi și destine. În felul acesta, emigrația nu trece drept o simplă temă a separării și a alienării, ci devine o condiție de viață care impune un regim propriu de reafirmare a identității prin celălalt.

1. Dincolo de periferie

În contextul tendințelor actuale, studiile transnaționale lansează tema emigrației într-un spațiu de confluență, multi-centric, receptiv față de influențe în relație cu care agregă un model identitar atent la lumea aflată dincolo de frontiere. Analiza cartografiilor, dacă ar fi să urmărim cu atenție hărțile lumii, așa cum lumile sunt văzute în textele selectate, o să surprindă două modele: fie o dinamică a binarismul Occident – Orient, semn al unui conservatorism care nu se sincronizează cu tendințele post-naționale, fie o hartă mult mai extinsă care își atomizează centrele de influență, dovadă a unei recuperări cosmopolite a lumii. E drept, cea din urmă tendință reprezintă mai degrabă un epifenomen în literatura de emigrație postdecembristă. Cu toate acestea, dialogul literaturii române cu *lumea* întărește faptul că rețeaua globală în care ne inserăm în ultimii 35 de ani nu reprezintă o simplă consecință a urmăririi tendințelor, cât o rațiune de a fi, un mod de a aparține unei culturi mari prin valorile și principiile la care ne aliniem și o condiție de a depăși complexe periferiei, așa cum sintetizează Mihai Iovănel în *Istoria literaturii române contemporane 1990-2020*:

„Cantitate discuțiilor de după 1989 privind «europenitatea literaturii române» trădează un complex legat de obsesia de a nu fi percepuți «doar» ca balcanici (sau nu suficient de europeni), dar și dezinteresul pentru vecinii prea «periferici», de felul Ungariei sau Bulgariei. Imperativul transferării acestei obsesii într-o formă reală reprezintă una dintre invariabilele care traversează

întregul câmp cultural postcomunist, de la naționaliștii primitivi până la elita pro-europeană.” [Iovănel, 2021: 649-650].

Chestiunea identității în dinamica diverselor trasee implicate în fenomenul migrator, așa cum este surprins de romanul post-decembrist, presupune și o privire atentă asupra varietății motivelor care explică plecarea *dincolo*. Fără să vizez o taxonomie exhaustivă, identific patru cazuri particulare ale felului în care este înregistrată identitatea românească: în romanul emigrației economice (Radu Pavel Gheo – *Noapte bună, copii!*), romanul emigrației intelectuale (Bogdan Suceavă – *Avalon. Secretele emigranților fericiți*), romanul emigrației sezoniere sau al economiei experienței (Andrei Dósa – *Ierbar*) și romanul emigrației politice și ideologice (Matei Vișniec – *Un secol de ceață*) [2].

2. American Dream – între fetișizare și demitizare

Faptul că personajul din *Avalon. Secretele emigranților fericiți* pleacă în Statele Unite pentru doctoratul în matematică și se vede nevoit să ia cursuri de topografie este un amănunt care renunță să mai fie o abstracțiune în temeiul construcției sale intelectuale și devine răspunzător pentru modificarea topografiei simbolice, identitare a emigrantului. Călătoria din Bucureștiul anilor ‘90, al regimului Iliescu, al sistemelor clientelare, al capitalismului „de cumetrie” [3], către Statele Unite, nu proiectează imaginea idilică, romanțată, fastuoasă a „visului american” nici în dimensiunea sa proiectivă, în orizontul de așteptare al tânărului doctorand, și cu atât mai puțin în articulațiile sale cele mai pragmatice, după sosirea pe tărâmul tuturor făgăduințelor. Decorticarea realității americane de aspectul ei iluzoriu se produce și printr-o retorică care amintește de romanul american: stil precis, ton alert, o renunțare la amănuntul inutil și preferința pentru observații concise, de un utilitarism lipsit pe alocuri de orice seducție a romanelor cu retorici ornamentale.

Cu alte cuvinte, stilul lui Bogdan Suceavă (să nu uităm, avem în față un autor cu vocație de matematician) destructurează cu mult pragmatism visul american, alegerea sa fiind aceea de a fotografia, fără trucaje estetice, realitatea așa cum este ea trăită. Opțiunea este înțeleasă, după cum punctează și Snejana Ung în articolul *Should I Stay or Should I Move Back?*, și prin faptul că emigrarea personajului este voluntară și temporară [4]. Acesta susține în repetate rânduri că odată încheiat contractul academic cu universitatea din Michigan se va întoarce la București pentru a-și consolida o carieră universitară în țară (plan care nu se va materializa niciodată). Din acest motiv, putem identifica în text un tip de retorică care, în logica binară în care insistă

să pună o graniță de nestrămutat între *aici* și *acolo*, între acasă și străinătate, amintește mai degrabă de literatura de exil. În același timp, faptul că nu există o presiune asupra mijloacelor de subzistență, așa cum se întâmplă în cazul emigrației economice, determină o atitudine a intelectualului care pune sub observație nu numai propria existență și tribulațiile specifice procesului de adaptare, ci și condițiile sistemice care subliniază diferențele profunde dintre culturi:

„Asta e faza întâi. În acea primă fază, nou-sositul e tentat să îmbrățișeze tot ce e nou, să fie încântat de descoperiri și să-și modifice sistemul de valori în așa fel încât obiectivele sale să se alinieze valorilor lumii noi. E sindromul noului convertit. După câteva luni tinde să se instaleze cea de-a doua fază, care e uneori declanșată de un prim eșec sau de o profundă dezamăgire. În această fază, nou-venitul tinde să respingă tot ceea ce vede în lumea nouă. El ar putea spune: cum, aceste chestiuni nu sunt rezolvate? Și atunci de ce America se laudă că stă mai bine decât restul lumii?” [Suceavă, 2019: 54-55]

Cum se poziționează, totuși, față de cultura străină, dar și față de cultura de casă, personajul al cărui destin străbate două hărți identitare cu diferențe remarcabile? Mai mult decât atât, cum reușește *acasă* să devină un concept relațional, fără coordonate geografice bine precizate, cu un caracter instabil, impus de dinamica socială, dar și profesională în care se găsește doctorandul român? Călătoria personajului este marcată de la început de o experiență care schimbă nu numai cartografia intelectuală a personajului, ci raportul său cu lumea din care provine și privațiunile implicite ale unei societăți profund viciate de practicile comunismului. Experiența livrescă demantelează structurile periferice în cadrul fenomenului migrației. Pășirea în librăria americană *Barnes and Noble* are însemnătatea unei revelații, care se fundamentează pe un paradox: nu numai că doctorandul are revelația faptului că lumea, prin acel copleșitor panteon al ideilor, este mult mai extinsă decât și-ar fi imaginat-o până la acel moment, dar capătă și înțelegerea unui adevăr a cărui gravitate o resimte abia atunci – că lumea din care venise este mult mai mică decât ar fi crezut:

„Veneam eu din centrul Universului, de la București, dar multă vreme am trăit cu frustrarea de a nu fi avut acces la toate cărțile pe care le doresc. Că ceva mă ține departe de lumea întâi și că asta are legătură cu accesul la informație. Că, dacă așa fi crescut undeva în Vestul civilizat, așa fi știut mai mult, pentru că așa fi absorbit informație într-un context mult mai organizat. Eram convins că secretul Vestului rezidă în libertatea de a accede la informație. Mă gândeam mereu la asta. Mă temeam că nu am citit la timp ceea ce ar fi trebuit să citesc, că nu m-am putut dezvolta în direcțiile în care doream pentru că înaintea mea stătuseră multe uși închise.” [Suceavă, 2019: 71]

În cazul de față, universalismul cărților reintegrează personajul într-o nouă cartografie identitară, una care îi fusese refuzată în anii comunismului. În biblioteca centrală din Michigan State, personajul are bucuria de a regăsi clasicii literaturii române, așadar o bucată a unei intime legături cu *acasă*: „La etajul trei, cărțile românești, aproape trei mii, de la Slavici la Rebreanu, de la Sadoveanu la Eliade. Acolo, în mijlocul campusului, cu prea puțini răsfoindule, patria de pe raft, patria secretă.” [Suceavă, 2019: 453]. Dincolo de experiența livrescă ca atare, descoperirea îl reaşază în lume cu datele unor lecturi formative, structurante, dar și a unei identități culturale care îl proiectează în țesătura globală a ideilor. Universalismul cărților și experiența livrescă în sine estompează cel mai rapid orice ecart existent între centru și periferie. Observăm că, spre deosebire de romanele care abordează tema emigrației economice, în cazul fenomenului de tip *brain-drain*, adeziunea la cultura gazdă este mult mai rapidă și prezintă mai puține „fricțiuni” în procesul de adaptare. Deși dialectica pare în mai multe rânduri specifică literaturii de exil (opțiunea „voluntară” de a pleca la studii în străinătate are și un motiv nemărturisit în mod direct, și anume abuzurile constante la care este supus tatăl său), romanul se integrează, totuși, hotărâtor în tema emigrației, prin specificul fenomenului de „drenare” a inteligenței în centrele academice străine.

Modelul este bine cunoscut în contextul politic imediat de după 1989, atunci când tineri academicieni pleacă în țările occidentale pentru continuarea studiilor sau pentru a ocupa poziții profesionale care oferă condiții impracticabile în țara de origine. Cauzele sunt multiple: oportunitățile de dezvoltare academică și profesională, factori economici, politici sociale care oferă stabilitate celor veniți din țări în care corupția se infiltrează în toate structurile de stat ș.a. Harta în care se plasează tânărul doctorand are pentru multă vreme o structură binară, întrucât acesta afirmă în repetate rânduri că șederea lui în Statele Unite este temporară, urmând ca la încheierea stagiului să-și continue cariera academică acasă, în România. Fenomenul *brain-drain* adesea facilitează dialogurile transnaționale și asigură totodată sporirea capitalului țării de origine prin remitențele intelectuale (dar și economice) și contribuțiile care vizează transferul de cunoștințe în cultura de acasă [5]. În roman, harta pe care o conturează piața ideilor se va restrânge la spațiul nord american, aceasta fiind formată din „produse” culturale și intelectuale care reproduc în cartografia americană limitele unei lumi mult mai extinse, prin intelectuali români, turci, ruși, taiwanezi și americani.

Experiența de căutare a unui loc de muncă îl determină pe matematician să reflecte asupra fenomenului migrației înțeles drept un act de agresiune. Un străin vine și revendică un loc care i s-ar fi cuvenit, în logica suveranistă, unui cetățean american. Gândirea pare și aici viciată de moștenirea unei societăți care favorizează clientelismul și cumetria, în detrimentul meritocrației. Autohtonismul devine un privilegiu de apartenență care subminează meritele obținute prin muncă și efort intelectual. Observația pare să aibă de-a face și cu mobilitatea profesională ascensională, a unei clasări superioare în ierarhia socio-profesională. Perspectiva, de pildă, este diferită într-un roman în care emigrația are o motivație economică și unde pentru reprezentanții clasei muncitoare plecarea *dincolo* devine rațiune de subzistență, nu oportunitate de dezvoltare personală și profesională [6].

Tema emigrației impune, așadar, un regim propriu de înțelegere a tipului de mobilitate socială și economică în capitalismul american. Dacă în romanul lui Radu Pavel Gheo, *Noapte bună, copii!*, mobilitatea economică aduce în prim plan personaje din clasa muncitoare care fetișizează imaginea societății americane, ca posibilitate de a se clasa într-o ierarhie economică superioară (față de „oportunitățile” lăsate acasă), experiența mobilității în romanul lui Bogdan Suceavă ia în considerare mai mulți factori, nu numai pe cei economici. Astfel, sentimentul de apartenență se instalează prin factori politici (plecarea din regimul Iliescu), ideologici (prin libertatea de expresie pe care o regăsește în State) și, mai presus de toate, familiari (nașterea fiului său în spațiul american îl determină pe matematician să rămână în Statele Unite pentru a-i asigura acestuia o copilărie care lui îi fusese refuzată):

„Eu sunt agresorul. Eu sunt cel ce vine dintr-o parte de lume și-și caută loc în altă parte de lume. acesta este un mare act de agresiune. Emigrantul e întotdeauna cel care agresează. Și dacă stai unde te-ai născut e un act de agresiune, pentru că deranjezi pe cei care vor să urce pe scala socială în lumea ta cea veche. Ei vin din alte straturi și spun: dă-te la o parte, fă-mi loc, nu ar trebui să te afli aici. Unii spun: comunistule! Deși nu am fost niciodată comunist.” [Suceavă, 2019: 377]

Perspectivile istorice scot la iveală asimetriile dintre centru și periferie. East Lansing, locul care îi va deveni „rezidență” academică pe durata studiilor doctorale se dovedește a fi o margine de lume în care istoria se infiltrează. În viziunea doctorandului, centrul este ocupat de spațiile responsabile de scrierea istoriei, de locurile care nu rămân impasibile la convulsiile sociale și ideologice. Observația chestionează statutul hegemonic al centrului și dimensiunea unidirecțională prin care acesta influențează periferia. Astfel,

ierarhia hărților culturale este regândită într-o manieră care relativizează cele două polarități. Capitalul simbolic al celor două hărți identitare este pus sub semnul întrebării, astfel că centrul și periferia se redefinesc în condițiile impuse de schimburi culturale, ideologice și economice mai susceptibile la contexte particulare și perspective subiective: “Most importantly, they show that centre and periphery do not represent absolute categories. Instead, they present subjective categories defined by their discursive context. This is not to say that they are not real, but that in history, realities are shaped by the mind.” [Körner, 2019: 10]. Astfel, relația centru-periferie este condiționată de percepțiile subiective ale doctorandului, pentru care istoria infiltrată brutal în societatea românească

(prin revoluție, mineriade, greve), face din București un *centrum mundi* capabil de seisme sociale de proporții. East Lansing, o „periferie” a timpului, izolată de marile fapte ale istoriei, este „domiciliul” unei istorii mici, izolaționiste, care se sustrage în liniștea amănuntelor mărunte care scriu discret istoria:

„Dar de ce spuneam eu că acolo ar fi fost marginea lumii, când în East Lansing exista o universitate ca aceea? Nu mă interesa că nu se face istorie la East Lansing, nu în sensul în care, de pildă, se făcuse istorie în Piața Universității. Nu era același lucru. Nu regretam deloc că nu voi mai vedea niciodată pe viu revoluții, mineriade, greve, blocări ale circulației. Istoria nu e asta. Istoria înseamnă altceva, nu haosul revărsat pe străzi, în zbaterea unei societăți care face eforturi să se redefinească. În acel Barnes and Nobles m-am gândit prima oară că istoria e de fapt și rodul eforturilor unor solitari acționând în binecuvântată izolare.” [Suceavă, 2019: 72]

În cadrul unui eveniment de recrutări, o discuție cu reprezentanta unui colegiu de arte liberale îl determină pe candidat să reflecte asupra originilor sale: „Sunt vinovat, firește. Sunt vinovat că m-am născut în Europa de Est.” [Suceavă, 2019: 398]. Interviuul scoate la suprafață o diferență pe care românul nu o prevăzuse până la acel moment. Venit dintr-un sistem educațional de stat, viciat de practici de neînțeles pentru învățământul privat, de pildă (cursurile cu statut de opțional devin obligatorii, pentru completarea unor norme de lucru), tânărul doctorand pare să nu se încadreze în rețeta de lucru a unor colegii care mizează tocmai pe vandabilitatea actului educațional. Pe piața liberă a ideilor, aceea în care studentul alege și plătește pentru alegerea sa, condiția intelectualului pare să fie insuficientă pentru asigurarea unei experiențe academice autentice. Diferențele dintre educația standardizată, cu structurile ei inflexibile, și cultura colegiilor liberale care pune accentul pe experiența de învățare individuală scot la iveală incompatibilități ideologice.

Produsele intelectuale ale unei societăți comuniste întâmpină o problemă de adaptare în logica unei culturi capitaliste în care consumerismul, profitabilitatea, competitivitatea și libera alegere sunt piloni fundamentali. Diferențele lansează reflecțiile tânărului matematician în logica lui „ce-ar fi fost dacă”. Totodată, aceste conștientizări sunt în măsură să ridice întrebări cu privire la legitimitatea și autenticitatea formației intelectuale a acestuia: nu ar fi fost cumva altfel structurat, dacă ar fi avut libertatea de a-și alege cursurile, lecturile, dacă ar fi avut acces la mai multă informație, dacă ar fi intrat în contact cu alte culturi mai devreme? În logica culturală a capitalismului târziu, așa cum subliniază Fredric Jameson, funcția moralizatoare își dovedește incapacitatea de a „rezolva” mecanismele unei societăți care face din *dorință* o mantră a libertății. Apologia autodeterminării, a supralicitării egolatre și a autoafirmării sunt expresii sinonime ale libertății care în economia de piață sunt determinate de legile de achiziție. Cu alte cuvinte, expresia libertății în capitalism este reprezentată de felul în care individul răspunde la dinamica dintre cerere și ofertă a pieței, astfel că identitatea își pierde valoarea intrinsecă, devenind o condiție determinată de achiziția de bunuri de consum:

„Mi se pare foarte important să ne convingem pe noi înșine, așa cum insistă Michaels neobosit aici, că suntem înăuntrul culturii de piață și că dinamica internă a culturii de consum este o mașinărie infernală din care nu poți scăpa prin reflecție (sau prin luarea unor poziții moralizatoare), o propagare și replicare infinită a «dorinței» care se hrănește cu ea însăși și nu există în afară, nu are nicio împlinire. Este un proces ale cărui puteri periculoase pot fi observate mai tangibil în țările socialiste de astăzi, care încearcă să rezolve problema producției și distribuției bunurilor de consum, de care e urgentă nevoie și care sunt dezirabile, fără o prea mare conștientizare a dinamicii autonome a acelei «culturi a consumului», care este dezlănțuită astfel și în care suntem aruncați toți până la punctul de a fi incapabili să ne imaginăm orice altceva.” [Jameson, 2021: 209-210]

Aspirațiile profesionale ale doctorandului și condițiile sociale și economice ale mobilității sale pe piața muncii americane oferă și o perspectivă particulară asupra societății capitaliste, venită din partea unui observator obișnuit cu practicile unui sistem socialist. Faptul că decizia ca spațiul american să acomodeze într-un final ceea ce pentru tânăr reprezintă „acasă” dezvăluie un parcurs anevoios prin diversele spații alveolare ale societății capitaliste. Experiențele de învățare și predare din sistemul educațional american, provocările întâmpinate în sistemul concurențial al pieței de muncă, politicile sociale, libertățile noului regim, dar și dinamica pieței capitaliste care reglează schimbul de mărfuri sunt, pe rând, redute pe care matematicianul le

cucerește pentru a înfige în pământul american steagul pe care este înscris înscris „acasă”.

Concluzii

Literatura română postcomunistă care face din emigrare o temă centrală reușește să ofere reflecții remarcabile cu privire la identitatea națională, la confluența dintre culturile care se întâlnesc în experiența personală a emigrantului. În ciuda faptului că viziunea, în cele mai multe cazuri, rămâne una conservatoare, care polarizează în continuare discursul între culturile hegemonice și culturile minore, romanul lui Bogdan Suceavă reușește să recupereze o hartă identitară mult mai cosmopolită, în care centrul și periferia nu mai reprezintă categorii absolute. Experiența personală (familială, intelectuală, livrescă, profesională etc.) mută atenția de pe condițiile sistemice care produc asimetriile dintre centru și periferie, oferind în felul acesta o cartografie simbolică particulară a conceptului de „acasă”, care se deplasează de pe coordonatele sale geografice, pe reperele sale subiective și contextuale.

Note finale

[1] Turcuș, Claudiu, *FILM. Rememorarea comunismului și Noul Cinema Românesc (I)*, în *Observator cultural*, nr. 787/28.08.2015, <https://www.observatorcultural.ro/articol/film-rememorarea-comunismului-si-noul-cinema-romanesc-i/>, ultima accesare la 10.12.2024.

[2] În articolul de față, am ales să evidențiez anumite aspecte particulare ale emigrației în romanul lui Bogdan Suceavă, *Avalon. Secretul emigranților fericiți* (Editura Polirom, 2019). Perspectivele asupra celorlalte romane menționate vor fi evocate în alte articole, precum „*American dream*” în *literatura română postcomunistă. Reprezentări heterotopice sau Craii vechi și noi: mutații identitare în dinamica centru-periferie*, aflate în curs de publicare.

[3] Borza, Cosmin, și Claudiu Turcuș. *Tragicomedia Occidentului: emigrația economică în romanele și filmele românești din anii '90*, în *Transilvania*, no. 5 (2024): 87-96. <https://doi.org/10.51391/trva.2024.05.09>.

[4] Ung, Snejana. *Should I Stay or Should I Move Back? Literary Representations of Emigration to the US in Postcommunist Romanian Literature*, în *Transilvania*, no. 9 (2023): 1-10. <https://doi.org/10.51391/trva.2023.09.01>.

[5] Portes, Alejandro, and Adrienne Celaya, *Modernization for Emigration: Determinants & Consequences of the Brain Drain*, Daedalus, Summer 2013, Vol. 142, No. 3, Immigration & the Future of America (Summer 2013), pp. 170-184, <https://www.jstor.org/stable/43297258>

[6] În romanul lui Radu Pavel Gheo, *Noapte bună, copii!*, observația personajului Le Pendu așază emigrația într-o paradigmă apropiată de logica multi-centrică, globalistă, care revalorizează dinamica centru-periferie: „Voi, imigranții, sunteți mai buni decât americanii. Voi vă străduiți mai tare. , nu vă dați seama, dar fără imigranți America ar deveni o țară obișnuită. N-ar mai fi cea mai importantă din lume. (...) Voi sunteți visul american” Gheo, Radu Pavel, *Noapte bună, copii!*, Editura Polirom, Iași, 2017, p. 340.

Referințe bibliografice

Iovănel, Mihai, *Istoria literaturii române contemporane 1990-2020*, Editura Polirom, Iași, 2021.

Jameson, Fredric, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*, trad. din lb. engleză de Alex Văsieș și Vlad Pojoga, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, Sibiu, 2021.

Körner, Axel, *Space and Asymmetric Difference in Historical Perspective: An Introduction*, pp. 1-13, in Hauswedell, T., Körner, A., Tiedau, U. *Re-Mapping Centre and Periphery: Asymmetrical Encounters in European and Global Contexts*. London: UCL Press. <https://doi.org/10.14324/111.9781787350991>.

Suceavă, Bogdan, *Avalon. Secretele emigranților fericiți*, Editura Polirom, Iași, 2019.